
Hasan BALIĆ¹

Kriminološka istina

Criminology Truth

Sažetak

Moguće je izvesti zaključak da je kriminološka istina, ustvari, odnos čovjeka prema pozitivnoj pravnoj normi. Kada se to prevede na teren krivičnog prava i kriminoloških znanosti onda to podrazumijeva postojanje sistema kaznenih normi koje pripisuju pravne i kažnjive radnje koje može izvesti samo čovjek za koje mu se može izreći kaznena sankcija. Sve što može biti pokriveno kazneno pravnom normom treba da bude istraženo, da se usporedi sa dozvoljenim i da se na osnovu toga ima sud o zabranjenoj promjeni u spoljnom svijetu i sankciji kao njenom prirodnom stanju koji dolazi poslije zločina.

Raditi na utvrđivanju kriminološke istine o relevantnim i spornim činjenicama koje su dovele do zločina u mikro i makro prostoru u drugoj polovini XX vijeka, znači pokušati pa i uspjeti otkloniti zablude, pogrešne predstave i manipulacije o činjenicama koje su se zaista dogodile. Na taj način utvrđena kriminološka istina podsticajno djeluje na razvoj pravne znanosti, političke i pravne prakse. U tome svemu univerziteti, naučni kadrovi i publicistika imaju značajno mjesto. Sadašnje stanje naučne misli pomoću koje se definiše kriminološka istina nije rezultat ove generacije znanstvenika. Prije njih djelovali su respektabilni pravnici i čitave pravne škole. Sve to ima udjela u sadašnjim standardima Ferrijeve definicije kriminološke istine. Kriminološke teme su dokaz brojnosti kriminogenih faktora bez čijeg pojedinačnog istraživanja i zajedničkog misaonog angažmana pojedinačne i međusobne povezane ocjene nije moguće usvojiti konačan sud i napraviti zapis o istini koja će moći izdržavati kritiku budućnosti. Kriminološke znanosti su pozitivne znanosti koje se stalno

¹ Dr. sci., docent na Fakultetu kriminalističkih nauka u Sarajevu

razvijaju i interdisciplinarne su. To je razlog više da se ozbiljno prate, jer u krajnjem slučaju kriminološka istina je samo ono što zadovoljava objektivne kriterije kriminoloških znanosti.

Kriminološka istina je nasušna potreba savremenog i nadasve moralnog svijeta . Ona je osnov projekta za budućnost koja će se projektovati izvan činjenica u kojima se može manipulirati u zločinačke propagande. Zbog toga, je i opći poziv na znanstveni i nepristrasan pristup, na angažman pojedinca i institucija pa i onih kao FKN aktuelan. Kriminološka istina je univerzalno spona između različitih naučnih disciplina i zato ona ima budućnost u kojoj treba učestvovati.

Kriminološka istina o relevantnim činjenicama podsticajno djeluje na razvoj opće kriminološke znanosti. Ovim tim prije ako su te činjenice još i sporne pa se zbog toga trebaju vršiti dublja etiološka i fenomenološka istraživanja koja zahtijevaju angažovanje više samostalnih i pomoćnih naučnih disciplina. To praktično znači da kriminologija oko svojih problema i kriminoloških tema treba da razvije široku interdisciplinarnu aktivnost i okupi: filozofe, sociologe, povijesničare, istoričare, ljekare i druge znanstvenike da svako istražuje svoj problem i da sinteza svega toga bude sažeta u kriminološkoj istini kao najvećem mogućem stepenu vjerovatnoće onih činjenica i zaključaka oko kojih nismo imali konsenzus. Taj posao nije ni lak ni jednostavan. Prije nas na tome su radili pojedinci, koji su bili respektabilni kao filozofi, istoričari, umjetnici (pisci), pravnici i drugi. To nas dovodi do zaključka da možemo konstatovati da danas usvojeni pravni instituti i pojmovi na kojima se zasniva definicija kriminološke istine nisu rezultat djelovanja ove generacije pravnika i pravnih škola. Naprotiv, to je dug vremenski period u kome su radili, postojali i nestajali ne samo pojedinci, već cijele filozofske i pravne škole. O tome je bar kada se tiče krivičnog prava korektan tekst napisao Prof. Dr. Franjo Bačić sa Univerziteta u Zagrebu u djelu "Krivično pravo - "Opći dio"². I prije njega u pravnoj literaturi na tadašnjem srpskohrvatskom jeziku o tome su pisali profesori sa krivičnog prava na Univerzitetima u bivšoj Jugoslaviji. Za pravnike sa područja Bosne i Hercegovine može se reći da su u toj oblasti značajni radovi profesora sa Univerziteta u Sarajevu, Aleksandra Stojića i Rajke Mladenović-Kupčević. Prvi je svoje mišljenje o tome iznio u udžbeniku "Krivično pravo Federativne Narodne

² Franjo Bačić "Krivično pravo – opći dio", "informator", Zagreb, 1980. god, str 63. – 76.

Republike Jugoslavije-opšti dio"³, a druga je to učinila u udžbeniku "Penologija"⁴.

Zašto je važno da utvrdimo kriminološku istinu o činjenicama?

To pitanje može biti pozitivno rješeno ako se uzmu u obzir dva razloga: jedan je znanstveni a drugi čisto praktične naravi. Na tu okolnost još u toku rata u Bosni i Hercegovini 1992. - 1995. god. skrenuo je pažnju akademik Scherif Bassioni, koji je u svojstvu predsjednika Komisije Ujedinjenih nacija za kodifikaciju Međunarodnog krivičnog prava i za istraživanje zločina na prostoru bivše Jugoslavije od 1991. godine boravio u našoj državi.

On je na predavanju održanom na Univerzitetu u Sarajevu 27.04.1993. god., a koje je organizovano uz pomoć Državne komisije za prikupljanje činjenica o ratnim zločinima u Bosni i Hercegovini pored ostalog rekao: "Mora se napraviti zapisnik za budućnost, za istoriju, bez obzira da li će biti suda i bilo kakvih pravnih posljedica. Za početak navest ću vam primjer počinjenog ratnog zločina. Njemački oficir podmornice je potopio brod bolnicu sa šest stotina ranjenika. Bila su tri čamca za spašavanje ljudi. Podmornica je isplovila na površinu i pucala na dva čamca sa ljudima koji su preživjeli. Pošto je bila gusta magla treći čamac je uspio pobjeći. Tako su oni koji su preživjeli bili u mogućnosti da svjedoče o zločinu. A taj oficir je dobio tri godine, a proveo svega četiri mjeseca u zatvoru. Njemačke vlasti su rekly da je pobjegao. Drugi primjer se desio nakon 1945. godine. Komisija UN za istraživanje ratnih zločina je napravila spisak od 751-og talijanskog ratnog zločinca u dijelu koji se sada zove Risinija. Tri zemlje među kojima je bila i Jugoslavija tražile su radi suđenja te zločince. Italija ih nikada nije izručila pod izgovorom da bi to moglo destabilizirati Italiju u korist komunista. I još jedan primjer je dokaz, koji je pribavila Komisija iz 1919. godine o ubistvu šestoro Armenaca koje su ubili Turci. Neko se možda i sjeća ugovora iz Sevreja koji je obavezivao Tursku da izruči ljude optužene za ono što je izgledalo kao prvi mali genocid u istoriji. Ali, 1923. godine Lorinski ugovor sadržavao je jedan dodatni tajni protokol koji daje amnestiju svim turskim zločincima.

Što će se ovdje desiti? Ako pogledamo istoriju ona nije optimistička. Po

³ Nikola Srzentić I Dr. Aleksandar Stajić - "Krivično pravo SFRJ - opći dio", Beograd, 1953. god. str. 87 - 116

⁴ Rajka Mladenović - Kupčević "Penologija", Sarajevo, 1983. godina

mome mišljenju i sudu, a sada govorim kao akademik, neophodno je ustanoviti istinu za dobro istine. Ako ćete mi oprostiti što govorim kao kolega vi svi imate obavezu da se istina i sve činjenice zabilježe i morate biti sigurni da se sa tim činjenicama na manipulirane u korist propagande⁵.

Ne postoji niti jedan znanstveni i praktično pravni razlog koji bi nas opravdao da se ne složimo sa gornjim konstatacijama akademika Bassuonia. Ali, uprkos tome, našu filozofsku i znanstvenu misao truje ideologija koja djeluje sa pozicija mržnje prema svemu što je drugo i drugačije od onoga što po tim ideologijama treba da bude vladajuće. Taj val mržnje pošao je iz velikih centara, protiv Židova iz Minhena 1938. i još ranije, protiv Bošnjaka iz Beograda, Titograda (Podgorice) i Zagreba 1992. i prethodnih godina da bi u periodu 1992. – 1995. dospio u fazu praktične realizacije. Zbog otpora takvim ideologijama treba zabilježiti istinu o činjenicama.

Nije dobro osloniti se isključivo na druge da oni rade taj posao. Žrtva, ili onaj ko traga za istinom treba da bude bar inicijator. On treba da uputi poziv na saradnju, da motiviše, da podstrekava. Tako je bilo u prošlosti i nema ozbiljnih razloga da tako ne ostane. Moralni, a pogotovo moralni intelektualni svijet ima potrebu i istine, časti i pravde. Kada je u pitanju kriminološka istina, nju je uspješno izrazio Simon Vizental, preživjela žrtva nacizma riječima: "Oni su ubili milione nevinih, mi ćemo kazniti one koji su to učinili, ne radi osвете već radi pravde"⁶ i zaista tako je bilo. U periodu između 1938. do 1945. godine, to jest, od dolaska Hitlera na vlast u svijetu je od 13 miliona Jevreja koliko ih je bilo, stradalo šest miliona. Ta istina o činjenicama nije mogla biti manipulirana u političke svrhe. Ona je podsticajno djelovala da se izučii i pravno definiše takav jedan zločin koji su Jevreji nazvali holocaust, a Međunarodno krivično pravo i Međunarodna zajednica genocid i sve to pravno izrazila u Konvenciji o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida iz 1948. godine⁷.

Ali, vratimo se univerzalnim principima znanstvenih metoda koja su objektivna prepreka za manipulaciju sa činjenicama i kriminološkom istinom.

To je potrebno da učinimo zbog toga što je XX vijek bio vijek nasilja pa je realno očekivati da će se znatan dio XXI vijeka potrošiti na objašnjavanje i

⁵ "Pravna misao", Sarajevo, 1993. god. br. 1-4, str. 17 - 22

⁶ Simon Vizental "Pravda, a ne osвета", Sarajevo, Svjetlost 1989. god.

⁷ Dr. Hasan Balić, "Bosanska kataklizma – studija slučaja Foča", "Magistrat", Sarajevo, 2002. god., str. 83 – 102

verifikaciju njihovih uzroka i posljedica. U tome će učestvovati svi ili skoro svi, velike i male zemlje, ideolozi zločina i njegovi izvršioци, žrtve i posmatrači. Svako će braniti svoju istinu. Među prvima koji je na složenost tog problema ukazao bio je Dr. Aryen Neirer, izvršni direktor Human Rights Watch-a, koji je na instruktivnom seminaru u opkoljenom Sarajevu 05. aprila 1993. godine podnio referat "Metodologija prikupljanja dokumentacije o kršenju ljudskih prava"⁸. Suština poruke iz toga referata je novo iskustvo sa kojim se nismo ranije sretali u prikupljanju činjenica, a naročito uzimanje izjava od grupe ljudi. Tamo gdje je dovoljno tehnika da se koristi i pomoću nje utvrde promjene u spoljnjem svijetu prevashodno je važno znati koristiti se tim dostignućima. Ali to je samo za evidentiranje događaja. Dalje proučavanje cijelog događaja je u stvari misaona operacija za koju Emil Dirkem kaže "da se valjano mogu izučiti društvene pojave samo ako se na njih gleda kao na gole činjenice."⁹ Zbog toga metodologiju izučavanja društvenih pojava nije lako koristiti.

Ona traži kompletnog znanstvenika jer što gole činjenice daju u prvoj fazi prikupljanja to se kroz zaključke treba misaono izraziti i verifikovati. Tako je postupio i Doc. dr. Sakib Softić sa Univerziteta u Sarajevu, u djelu "Pravna priroda rata u Bosni i Hercegovini" pa je naša znanost došla do ozbiljne knjige koja predstavlja grandioznu kriminološku istinu o agresivnom ratu na BiH 1992. -1995. godine¹⁰.

Treba imati na umu da danas u svijetu na utvrđivanju kriminološke istine rade brojne vladine i nevladine organizacije i brojni posmatrači. Sve su to obučene i kvalifikovane ličnosti da istražuju svako u svome domenu. Naročito je aktivno i aktuelno istraživanje nasilja i uopće kršenja ljudskih prava. O tome je napisao studiju Diane F. Orentlicher, gost predavač na Pravnom fakultetu u Yale-u i pomoćnik Direktora Komiteta za ljudska prava. Studija nosi naslov "Svjedočenje- umjetnost i nauka istraživanja ljudskih prava". Dio Studije preveden je na Bosanski jezik i objavljen u "Pravnoj misli".¹¹

Poruka te studije upućuje na obrazovanje istraživača, na njegovu sklonost i obučenosť za pojedinačni istraživački rad koji u pogodnom momentu može da se uklopi u timski rad u zahtjevne obimne i skupe projekte. Kada se pažljivo čita ovo, ne može se izbjeći utisak da je to korisno štivo koje

⁸ Referat je objavljen u "Biltenu" Državne komisije za prikupljanje činjenica o ratnim zločinima u BiH i "Pravnoj misli", Sarajevo, 1993. god. br. 1 - 4, str. 5 - 16

⁹ Emil Dirkem "Pravila sociološkog metoda", Beograd 1963., str. 12 - 23

¹⁰ Doc. dr. Sakib Softić "Osnovna priroda rata u BiH", Vijeće kongresa bošnjačkih intelektualaca, Sarajevo 2001. god.

¹¹ Srzentić, Stajić, isto djelo, str. 100

treba savladati prije nego se odluči poći na put istraživanja istine o negativnim društvenim pojavama. Jer pored toga što se daju opća načela izuzetna pažnja dataje i bilježenju individualnih konkretnih slučajeva koji su se dogodili na određenom prostoru u određenom vremenu. Znanje i osposobljenost istraživača su limitirajući faktori, ali vrlo važno mjesto pripada organizaciji i finansijskoj potpori. Istraživač istine treba da bude nezavistan politički, koliko je moguće i materijalno. U novije doba univerziteti sve više imaju problema sa finansijama. Zbog toga se u gornjoj studiji u organizacionom smislu akcent daje na Nevladine organizacije (NVO) koje su poput "Amnesty International", "Helsinki Watch" i druge zbog svojih jako sofisticiranih sposobnosti i nepristrasnosti stekle veliki ugled. Na našem fakultetu (FKN) uslovi za istraživački rad postoje. Istina, oni nisu optimalni. Ali dovoljan broj znanstvenika (nastavnika i asistenata), obilje neistraženih pojava, svima daju šansu.

U najnovijoj literaturi kako se dolazi do materijalne istine o ratnim štetama i reparacijama poučna je studija autora Josipa Kovačića i saradnika koja nosi naslov "Ratne štete i reparacija" i koju je izdala "Školska knjiga " Zagreb 1993. godine.

Studija je uspjela kombinacija statistike, ekonomije i prava. Posebno je interesantna metoda načina prikupljanja činjenica i njihovo razvrstavanje po zajedničkim karakteristikama . Metodološki studija pokazuje put od pojedinačnog ka općem, od istorijskog ka sadašnjem. Posebno je važno praktično upotrebna vrijednost ove studije sa prognozom praktičnih poteza.

Šta je kriminološka istina?

O kriminološkoj istini postoji više definicija zavisno u kome su vremenu donesene i kojoj školi pripadaju njihovi tvorci, one izražavaju njihove stavove, mišljenja o suštini onoga što se zove kriminološka istina. Ipak, svima im je zajednička ideja da istraže uzroke i posljedice negativne društvene pojave kao što je kriminalitet, opšti i posebni i bez obzira da li se to događalo u ratu i ratnim sukobima ili u vrijeme kada vlada mir. Predstavnik škole prirodnog prava, klasične, antropološke, sociološke, mješovite škole pa sve do poznate Nove društvene obrane koja je nastala poslije Drugog svjetskog rata, čiji su osnivači i protagonisti Francuzi Mark Ansel i Jean Pinatel povezuje ideja objektivnosti koja je svoj puni izraz doživjela u načeli zakonitosti čija je temeljna poruka da nema zločina ako prije nego je učinjen on nije bio propisan u Zakonu kao zločin i propisana kazna kao prirodna posljedica toga stanja.

Razmimoilaženje je moguće u odnosu na raspored elemenata i njihovom pojedinačnom značaju u strukturi definicije kriminološke istine. Tako predstavnici škole prirodnog prava čiji je osnivač holanđanin Hugo Crocyus (1583. – 1645.), a kome su se pridružili Hobs i Lok (John Locke, 1632. – 1704.) u Engleskoj, razradili su teoriju o ugovornom postanku države po kojoj je sve ono što vrijeda taj ugovor svojevrsna istina o zločinu i uopće o stanju između ugovorenih strana. J. J. Ruso u djelu "Društveni ugovor", dao je revolucionarno obilježje drugoj polovini XVIII vijeka u gledanju na društvene odnose u kojima značajno mjesto ima kriminalitet i druge društveno negativne pojave.

Osnivač klasične škole italijan Cesare Beccaria (1738. – 1794.) u Milanu je objavio knjigu "O zločinima i kaznama" što je svojevrsna kriminološka istina u kriminološkom shvatanju toga doba. Klasična škola na činjenice gleda kao na dogmu u kojoj vladaju pravni instituti. Sve što ne može da se uklopi u dogmu, ma koliko bilo osvajački i društveno opasno ostaje nepokriveno kriminološkom istinom.

Drugi Italijan, Cezare Lombraso (1835. – 1909.) svojim djelom "Čovjek kao zločinac" (1876.), zasnovao je antropološki školu krivičnog prava. Suština te škole je teža o zločinačkoj prirodi čovjeka. Ako nema tog elementa nema ni zločina, a samim tim ni kriminološke istine.

Nije mogla biti duga vijeka tako usko shvaćena ideja istine o zločinu i zbog toga su je pod snažnim pritiskom socioloških faktora napustili Franc List, profesor Univerziteta u Berlinu, Van Hamel, profesor Univerziteta u Amsterdamu i Adolf Prens, profesor Univerziteta u Briselu.

Njih trojica, konstatuju N. Sizentić i A. Stojić, osnovali su 1889.g. "Međunarodno kriminološko udruženje" koje je trebalo da propagira ideje nove sociološke škole u krivičnom pravu a time i potpuniju definiciju kriminološke istine proširene sa sociološkim shvatanjem zločina¹².

Prvi je u djelu "Studio Sulla Criminalistica", koje je objavio u Torinu 1926 . godine udario temelje za ono doba naprednog shvaćanja o zločinu. Na tome se nije stalo jer su zahtjevi kriminalne politike bili i ostali izazovni tako da se pronašlo rješenje u kombinaciji mješovite škole i teorije koja je uspješno objedinila sva ranije poznata iskustva i omogućila Feriju da usvoji i izrazi definiciju kriminološke istine koja je po našem mišljenju i za ova doba aktuelna. Suština te definicije sačinjena je iz jedinstveno

¹² Enrrico Ferri "Studia sulla crimina litela", Torino 1926, num. 678 – 690

objektivnih i subjektivnih elemenata kao što su zločin, zločinac, žrtva i sankcije. Definicija počiva na individualnoj krivičnoj odgovornosti za radnju kojom je čovjek činjenjem ili ne činjenjem izazvao zabranjenu posljedicu u spoljnjem svijetu, koja je posljedica kršenja pozitivne zakonske norme. *Filozofski rečeno kriminološka istina je odnos čovjeka prema pravnoj normi.* Budući znanstvenici i istraživači moraju se držati ove definicije.

Ona je već stekla pravo i kod pokreta Nove društvene odbrane. Istina to traži a i podrazumjeva opšta znanja o pravnim institutima bez kojih skoro i da nije moguće ispitivati etiologiju i fenomenologiju društvenih pojava iz oblasti kriminalistike. Oslonac može i treba da bude i na uvažavanju statističkih zakonitosti. To potvrđuje i podatak iz knjige Noela Malkolma "Kratka povijest Bosne" u kojoj konstatuje da je u jednom momentu u ratu u BiH bilo oko osamdeset hiljada vojnika iz Savezne Republike Jugoslavije i četrnaest hiljada dobro naoružanih vojnika HVO, a koji su bili pod neposrednom komandom Vlade Republike Hrvatske.¹³ Ako ovome statističkom podatku dodamo analizu studija Miloša Minića, ministra inostranih poslova u vladi SFRJ, javnog vojnog tužioca na suđenju generalu Draži Mihailoviću za ratne zločine izvršene u ratu 1941. – 1945. godine. Dogovor u Karađorđevu o podjeli Bosne i Hercegovine¹⁴ i studiju Cirila Ribičića, profesora sa Univerziteta u Ljubljani "Geneza jedne zablude", "Ustavno pravna analiza, neustavno djelovanje Hrvatske zajednice Herceg Bosne", moguće je utvrditi kriminološku istinu o agresivnom ratu u BiH, 1992. – 1995. god. Autor je tu studiju napisao za potrebe Haškog tribunala¹⁵.

Abstract

It is possible to draw the conclusion that a criminological truth is in fact, the attitude of man towards positive legal norm. When we translate that to the field of criminal law and criminology that receives a meaning of the existence of system of sanctioning norms. Everything that could be covered by penal legal norm needs to be investigated, to be compared with permissible, and on that basis the judgment could be formed about forbidden change in the outside world and sanction as its natural state which comes after crime.

¹³ Noel Malcolm "Kratka povijest Bosne", Zagreb – Sarajevo 1995. godine

¹⁴ Miloš Minić "Dogovor u Karađorđevu o podjeli BiH", Rabic, Sarajevo 1998. godine

¹⁵ Dr. Ciril Ribičić – Geneza jedne zabludi, Naklada Jasenski, Turk, Zagreb, Sejtarija, Sarajevo, 2000- godine

To work on the establishment of criminological truth about relevant and contradictory facts which caused the crime in micro and macro space in the other half of the Twentieth Century, means the attempt to dismiss, delusions, misconceptions and manipulations about facts which really happened. In that way the established criminological truth is an incentive for the development of legal science, political and legal practice. In all of that universities, academic and publishing have an important place. Present state of scientific thought which defines a criminological truth is not the result of this generation of scientists. One should take into account contribution of respectable jurists and law schools from prior generations. All of these achievements are built up in present standards of Ferry definition of criminological truth. Topics from criminology are the proof of various criminological factors – without separate investigations and common active thinking separate and mutual judgments it is not possible to have a final judgment and to make truthful remarks that would be able to withstand the future critics. Criminology is a positive, interdisciplinary science that will be able to develop consistently. That is a one more reason to be seriously followed, because in the final case criminological truth is only what satisfies objective criteria of criminology.

Criminological truth is the need of contemporary and moral world. It is the basis for the future project that will be projected outside facts that could be manipulated by criminal propaganda. For that reason a general call for scientific and impartial approach, individual engagements, as well as engagement of institutions (like FKN) is necessary. Criminological truth is universal link among different scientific disciplines and it has the future that calls for participation.

Literatura

1. Nusret Agić: "Živi štitovi", Biblioteka Bosansko Podrinje, Sarajevo 1995. godine
2. Franjo Bačić: "Krivično pravo", opći dio, Zagreb, 1980. godine
3. Hasan Balić: Bosanska kataklizma – studija slučaja Foča "Magistrat", Sarajevo, 2002. godine
4. Georg Wilhem Hegel: "Osnovi filozofije prava", Svjetlost, Sarajevo 1997. godine
5. Mustafa Imamović: "Historija Bošnjaka", Preporod, Sarajevo 1997. godine
6. Rusmir Mahmutćehajić: "Krivična politika", Kameleon, Tuzla 1998. godine
7. Rajka Mladenović – Kupčević: "Penologija", Svjetlost, Sarajevo 1983. godine